

Parakh

Research Journal Deptt. of Punjabi
Language & Literature
Lahore College for Women University Lahore
(Pakistan)
Vol: 5, Jan..-June 2020, PP

☆ ڈاکٹر افتخار احمد سلہری

پارکھ
تحقیقی مجلہ شعبہ پنجابی زبان و ادب
لاہور کالج برائے خواتین یونیورسٹی لاہور (پاکستان)
جنوری۔ جون 2020ء، مسلسل شمارہ 9

لوک گیتاں وچ جگا جٹ

Abstract

In this article the writer has described the character of Jagga Jutt. He was a great freedom fighter. He did not like the rule of British. His mission was to support the poor, So he looted the English merchants and divided the wealth among the poor people. Folk songs are found in Punjab about Jagga Jutt which show his popularity. He was a great hero for Punjabis. In this way, this is a comprehensive research about punjabi folk literature.

پنجاب پنچ دریاواں دی سونہی دھرتی، جس بڑے اوکھے ویلے ویکھے تے بڑے ظلم اپنی چھاتی تے سہے۔ ہمیش توں دھاڑوی ایس تے حملہ کردے تے اتھے قبضہ کرن دی کوشش کردے رہے۔ کدی بہادر پنجابی سورمیاں حملہ آوراں نوں پچھا نہہ پرتن تے مجبور کیتا تے کدی دھاڑوی جیتو ہوئے۔ آخری حاکم انگریز سن جہناں پنجاب دی انکھی، بہادر، غیرت مند عوام نوں غلام بنان لئی سوورھے لا دتے، ظلماں دی اخیر کیتی۔ خون دیاں نہراں وگا دتیاں۔ ایس دے سامراج سورمیاں

نوں موت دی نیندر سوان لئی پورا ٹل لایا۔ انگریز سامراج صرف ایہہ چاہندا کہ پورا برصغیر خاص کر پنجاب واسی اوہناں دے غلام بن جان، اوہناں اگے سر نہ چلکن تے پنجاب واسی اوہناں توں آزادی حاصل کرن دے جتن کردے رہے۔

پنجاب دے لوک گیت آزادی دی ایس تحریر تے پنجابی سورمیاں دی تاریخ نال لبالب نیں۔ پنجابی لوک گیتاں وچ اوس بیتے ویلے دی یاد دے نال نال پنجاب سُپتراں دی تاریخ گیتاں دے روپ وچ ملدی اے۔ ایہناں سورمیاں وچ نظام لوہار، ملنگی، جیونا، جرو، کرتار سنگھ، سندر سنگھ وغیرہ دے ناں سرکڑھویں نیں۔ پنجاب دے آنکھی سورمیاں وچوں اک اہم ناں جگت سنگھ عرف جگے ڈاکو دا اے جہنے انگریزی راج دے خلاف بھروس مزاحمت کیتی، ایہناں ظالماں، کساناں دی زمین جیہڑی ماں برابری، تے ناجائز قبضہ کر لیا تے ایہہ بھونئیں اپنے بھناں، بیلیاں، مخبراں، اپنیاں نال غداری پر انگریز نال وفاداری کرن والیاں نوں دے دتی۔ وڈا ظلم ایہہ کمایا کہ ہنرمنداں نوں کمی بنا چھڈیا، غیرتاں والے آنکھی سورمے ایہ سب برداشت نہ کر سکے تے ایہناں جٹی چڑی والیاں خلاف اُٹھ کھلوتے۔ ایہناں آنکھی ماواں دے ددھ پین تے غیرت دی گھٹی لین والے ایہناں گھبر وواں نے انگریزاں توں اپنی دھرتی آزاد کرن لئی قسماں چکیاں۔

جگا پنجاب دا آنکھی سورماتے بار دے علاقے داوسنیک سی۔ ست فٹا جوان، غریباں دا ہمدرد، اوہنے غریباں اُتے کدی وی ظلم نہیں کیتا۔ اوہ سودخوراں تے انگریزاں کولوں مال لٹ کے غریباں وچ ونڈ دیندا جس پاروں نمائے جی اوس نال بہت راضی تے اوس دی قدر کردے سن۔ ایسے پاروں اوہ اج وی لوکاں دے دلاں وچ وسدا تے بہادری دی علامت بن کے لوک گیتاں راہیں سامنے آؤندا اے۔ جگا رائے احمد خاں کھرل دے بعد دا کردار اے جہنے 1857ء دی جنگ آزادی مگروں انگریز دے خلاف بغاوت کیتی۔ مہر کا چیلوی ایہدے بارے ایس طرحاں لکھدے نیں۔

”1940ء وچ جدوں اسیں گیت گاؤندے ہوندے ساں، اوس توں سٹھ ستر

سال توں پہلاں دے ایہہ گیت جا پدے نیں پر ایس توں اگے دے نہیں۔ میرا

خیال اے پئی جگا جٹ احمد خاں کھرل دے مگروں دے زمانے وچ ہو گزریا

ہو وے گا، جہنے 1857ء دے مگروں بغاوت کیتی سی۔“ (1)

جگے جٹ دا اصل ناں جگت سنگھ ورک سی پر اوہ جگے جٹ یاں جگا جٹ دے ناں نال مشہور سی۔ جگا جٹ ویہویں صدی دے پنجاب دا باغی ہیرو رہیا۔ اوس نوں انگریز سامراج پنجاب دا ڈاکو کہندے سن۔ جگا 1901ء نوں برج راں سنگھ لاہور ڈسٹرکٹ انڈیا جیہڑا اج کل قصور ڈسٹرکٹ پاکستان وچ جمیا۔ اوہدے پیو دا ناں سردار مکھن سنگھ تے ماں دا ناں بھاگن سی۔

جوان اِج وی جگے دیاں بولیاں گاندے نیں۔ پنجاب دے پُتر کتے جگے دے کبوتر اں داؤ کر کردے نیں، کتے اوہدی اکھ تے جوانی داتے کتے اوہدی چھوی داتے کتے اوہدے ڈاکے داؤ کر کردے نیں۔ جیویں:

جگے ماریا لائل پور ڈاکہ تے چھویاں دے کل ٹٹ گئے

جگے مُچھ نوں مروڑا دتا تے پنڈ دی پنچایت ٹٹ گئی

جگے یار دے کبوتر چنے تے ندیاں توں پار چگدے (2)

بُرج راں سنگھ پنڈ وچ زیادہ تر مسلمان خاندان سن جدکہ صرف ستاراں اٹھاراں سکھاں دے گھر آباد سن۔ جگے دیاں دو بھیناں جدکہ اوہ کلا پترسی مکھن سنگھ دا، دس مربعیاں دا کلا وارث سی۔ سردار مکھن سنگھ تے بھاگن دے جگے توں پہلاں چھ بال سن پر کوئی وی نہ بچدا۔ اخیر نیڑے دے اک پنڈ سوڈیوال وچ وسدے اک بزرگ نے مکھن سنگھ نوں کہیا کہ اگلے بال جنم توں پہلاں اک بکرا صدقہ دے، اوس نال ای ایہ نصیحت وی کیتی کہ جن والے بال داناں ”ل“ توں رکھیں۔ اخیر جگت سنگھ اوس بابے دی دعا نال پیدا ہويا۔ اوہ بڑا بہادر جوان سی تے انگریز سرکار لئی سر پیڑ بن چکیا سی۔ انگریز پولیس پورا ٹل لاون دے باوجود اوس نوں پھڑ نہ سکی۔ جے کدھرے پولیس نال اوہدا ٹا کرا ہو جاندا تے اوہ بہادری نال مقابلہ کردا پر اوہناں دے ہتھ نہ آؤندا۔ اوس سے جگے جٹ بارے اک لوک گیت بہت مشہور سی۔

جگے ماریا لائل پور ڈاکہ تے تاراں کھڑک پیاں آپے

تریکاں بھگتن گے تیرے ماپے (3)

جگا نکا ای سی، جدوں اوہدا پیو مر گیا، فیرا ونوں ماں تے چاچے روپ سنگھ نے پالیا۔ جگے نوں نکلے ہون دیاں ای کشتی دا بڑا شوق سی تے اوہ پنڈ دے اکھاڑے وچ اپنے بلی سوہن تیلی نال کشتی کردا تے کوڈی کھیڈدا۔ جگا جوان ہويا تے پنڈ تلونڈی دی اندر کور نال اوہدا ویاہ ہويا۔ جگے دی اکودھی سی جیہدا ناں گلاب کور عرف گلابوسی۔ ونڈ بعدوں اوہدا چاچا سردار روپ سنگھ جالندھر دے پنڈ ڈگری جاوسیا۔ جگا بڑا جی دار سور ماسی۔ جنہوں انگریزاں نے دھوکے نال نہر دی پٹری تے بوہڑ دی چھاویں ستیاں وڈھ دتا۔ بولیاں وچ نو جوان جگے دی موت دارو ناروندے دسدے نیں۔ جیویں:

جگا وڈھیا بوڑھ دی چھاویں تے نومن ریت بھیج گئی (4)

جگے دی موت تے اوس دی ماں نے بڑے کیرنے کیتے تے آکھیا کہ جے مینوں پتہ ہوندا کہ جگے مرجانا تے

میں اک

دی تھاں دو جگے جمدی تاں جے دو جا جگا اپنے ویر دا بدلہ لیندا۔

جے جان دی جگے نے مر جانا اک دی تھاں دو جمدی (5)

لوک گیتاں وچ جگا جٹ دہشت بن کے سامنے آؤندا اے۔ وگڑے ہوئے امیر زادے جگے جٹ داناں سن کے ترٹھ جاندے سن۔ جے کسے کبابی نوں جگے جٹ دے آؤن دی خبر ملدی تے اوہ اوتھوں نِس جاند ا۔

تبے کس کے کبابی نسدے، جگے داناں سُن کے (6)

جگے جٹ دی کالی ڈانگ بڑی مشہور سی۔ اوہ ڈانگ چنگی طرحاں واہندا سی۔ بڑے بڑے ساہوکار تے سودخور اوس توں ڈردے سن۔ اوہدی ڈانگ جتھے وی وجدی اوہدی آواز بدل وانگوں گونجی۔

جتھے وجدی بدل وانگوں گجی، کالی ڈانگ جگے جٹ دی (7)

جگا چنگا تگڑے جتھے، مدھرے قد، گندمی رنگ تے خود مختار شخصیت داما لک گھبرو جوان سی۔ چٹ چمڑی والیاں دے سے جگا پنڈ ”کل مکول“ دے ذیلدار دے حسد پاروں جھوٹھے کیس وچ چار سال جیل رہیا، جدوں رہا ہو کے آیا تے نیڑے دے پنڈ ”بھائی پھیرو“ چوری ہو گئی، او سے ذیلدار نے اپنے بھن اصغر علی نال رل کے جگے دی شہرت توں حسد کر دیاں اوہنوں پھسان دی کوشش کیتی پر ظلم دی حد ہون پاروں جگا غائب ہو گیا تے قانون توں باغی ہو گیا، فیر اوہنے ساری حیاتی انجیہے وطنی ظالماں، جاگیرداراں تے انگریز سامراج نال متھالائی رکھیا تے ماڑیاں لسیاں دا حامی بن گیا۔ کئی گیتاں وچ دسیا گیا اے کہ جگے نوں انگریزاں نے دھوکھے نال بوہڑ دی چھاویں سٹے ہوئے نوں وڈھ دتا سی پر کئی بولیاں ایس گل دی دس پاندیاں نیں کہ اوہنوں نائیاں نے رل کے وڈھ دتا سی۔

پورنا..... نائیاں نے وڈھ سٹیا، جگا سورما (8)

پنجاں نائیاں مل کے وڈھ سٹیا جگا سورما (9)

جگا جٹ جدوں ماریا گیا تے اوس دا گھر ویران ہو گیا، کیوں جے اوہ ماہیاں دا اکلا پتر سی۔ اوہدے ماپے بے آسرا ہو گئے تے در در دیاں ٹھوکر اں اوہناں دا مقدر بن گئیاں۔ ایس دا ویر واک لوک گیت وچ انجملدا اے۔

جگیا..... توں تر پردیس گیوں، بُوہا وجیا (10)

جگے نے سب توں پہلا ڈاکہ قصورت لاہور دے بارڈر دے نیڑے اک ”گھماری“ سنیا رے دے گھر اپنے بیلیاں جاند اسٹکھ نزل تے ٹھا کر سنگھ مندیال نال رل کے ماریا۔ اوہناں سارا سونا لٹ کے غریباں وچ ونڈ دتا، ایس توں نگروں جگے

نے اپنے ساتھیاں بانٹا سنگھ، سوہن تیلی، لالو نائی، بولوتے باوے نال نواں گروپ بنایا۔ بولو سارے گروپ لئی ہانڈی روٹی دا سر بندھ کر دا۔ جگا 1932ء وچ 29 ورھیاں دی عمر وچ ماریا گیا۔ کہیا جاندا اے کہ جگا پنجاب دے اک ہور سورے ملنگی نال شراب پی کے ”بوہرا بنیا“ رُکھ تھلے سور ہے سن۔ اوہدے اپنے ای بیلی لالو نائی تے اوہدے بھراواں موقعے دا فائدہ چکیاں جگے تے بانٹے نوں قتل کر دتا۔ انعام وچ انگریز حکومت نے اوہنوں ڈھائی سوا یکڑ زمین تے گھوڑا دتا۔

دوجی روایت موجب انگریز سامراج نے جگے دے گھر اوہنوں گرفتار کرن لئی حملہ کیتا پر اوہدے نہ ملن پاروں گھر نوں اگ لا دتی۔ جگے نے ایس دابلہ لین لئی انگریز سرکار نوں اوہناں دے گھراں وچ اوہناں دیاں ملکاواں سمیت قتل کرن دا سنیہا گھلیا۔ پنجاب دے ایس سورے دے ڈر پاروں برطانوی افسراں اپنے گھراں دے سارے راہواں تے پہرے سخت کر دتے۔ مکار انگریز سرکار نے بلا کی نائی تے اوہدی دھی نوں خرید کے جگے نوں قتل کروایا۔ جگامرن توں پہلاں ایہناں دوواں پیو دھی نوں مار کے مریا۔ اک ہور روایت موجب ایہہ وی کہیا جاندا اے کہ جگے جٹ دا کسے پُل تے مقابلہ ہویا تے اوس دی مقابلے والی سوٹی ہتھوں چھٹ کے پانی وچ ڈگ پئی جس پاروں اوہ جان نہ بچا سکیا تے ماریا گیا۔ جگا پنجاب تے پنجابی گیتاں دا سدا بہار سور مارہیا جس دی بہادری دے قصے ایہناں لوک گیتاں وچ سدا زندہ رہن گے۔ پنجاب دی تاریخ جگے ورگے سورمیاں دی بہادری دے قصیاں نال بھری پئی اے۔ اج وی لوک اوہناں دی سورمی دیاں مثالیں دیندے نیں۔ جگا جٹ ایس دُنیا نوں ہمیش لئی چھڈ کے ٹر گیا پر اپنیاں یاداں چھڈ گیا۔ لوک گیتاں راہیں اوس دا ناں ہمیشہ لوکاں دے دلاں وچ زندہ رہوے گا۔

جگے جٹ دا جا نگلیا پٹ دا، کلی نال ٹنگیا رہیا (11)

جگا جٹ غریباں دا بڑا حمایتی سی۔ اوہ غریباں نوں دکھی تے پریشان نہیں سی ویکھ سکدا۔ اوہ اوہناں دیاں لوڑاں تھوڑاں پوریاں کرن لئی ہر حربہ آزماںدا۔ اک واری اوہنے کسے تاجر دے ٹرک نوں لٹ کے اوہدے توں کپڑے دے تھان لاہ کے لوکاں وچ وٹدے۔

جگے جٹ نے ٹرک اُتوں تھان لاہ لے، لکراں دے موچھے سٹ کے (12)

جگے جٹ داجدی پیشہ واہی نیجی سی۔ گھر دے سارے جی رل کے کھیتاں وچ کم کردے سن۔ اوس دی بھین کنکاں دی واڈھی کردی سی۔ جیس دا ذکر اک لوک گیت وچ انجملدا اے۔

چٹی داتری کاہو دا دستہ تے جگے دی بھین واڈھیاں کرے (13)

مکدی گل ایہہ کہ جگا جٹ پنجاب دا جی دار پتر سی۔ اوہدیاں گھنیاں چھاں اوس دے چہرے اُتے بڑیاں پھدیاں
سن جس دا دشمن اُتے بڑا رعب پیدا۔ اوس نے کدی وی ماڑیاں نوں تنگ نہیں سی کیتا۔ اوہ امیر لوکاں کولوں مال کھوہ کے
غریباں وچ ونڈ دیندا۔ ماڑے لوک جگے تے بہت راضی سن تے اوس نوں بڑیاں دعاواں دیندے سن جیس دا بھرواں اظہار
لوک گیتاں وچ ملدا اے۔ پنجابی لوک گیتاں وچ ایہناں انکھی سورمیاں دی بہادری دے جس پنجاب دی تاریخ دا ہم حصہ
نیں۔ ایہناں گیتاں وچ پنجاب دی تاریخ، پنجابیاں دی سوچ تے سدھراں بیان دے نال نال پنجاب دے بہادر سورمیاں
نوں خراج تحسین وی پیش کیتا گیا اے۔

حوالے

- 1- مہر کاچیلوی، پنجاب دے سورمے، لاہور: فیاض پریس، 1985ء، ص 50
- 2- احسان اللہ طاہر، کنکاں نسر پٹیاں، گوجرانوالہ: فروغ ادب اکادمی، 1977ء، ص 113-114
- 3- پنجاب دے سورمے، ص 50
- 4- احسان اللہ طاہر، کنکاں نسر پٹیاں، گوجرانوالہ: فروغ ادب اکادمی، 1977ء، ص 114
- 5- کنول مشتاق، بولیاں، لاہور: ادارہ سورج مکھی، 1987ء، ص 47
- 6- رسالہ مہینہ وار ”لہراں“ لاہور، مئی 1988ء، ص 16
- 7- نوید شہزاد، ڈاکٹر (مقالہ نگار)، ”پنجابی گیتاں راہیں پنجاب دے انکھی سورمے“، چھپما ہی پارکھ، لاہور کالج برائے
خواتین یونیورسٹی لاہور، ڈاکٹر مجاہدہ (مدیر) شمارہ 1 (2016): ص 17
- 8- سیف الرحمان ڈار، ڈاکٹر، رکھتاں ہرے بھرے، لاہور: پاکستان پنجابی ادبی بورڈ، 1985ء، ص 16
- 9- پنجاب دے سورمے، ص 51
- 10- پارکھ، شمارہ 1 (2016): ص 18
- 11- رسالہ مہینہ وار ”ماں بولی“ لاہور: فروری۔ مارچ 1992ء، ص 31
- 12- پنجاب دے سورمے، ص 51
- 13- اوہی، ص 51